

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARININ KOBİ'LERİN PERFORMANSINA ETKİSİ: AMASYA İLİ ÖRNEĞİ

THE EFFECT OF INVESTMENT INCENTIVE PRACTICES ON THE PERFORMANCE
OF SMES: THE CASE OF AMASYA PROVINCE

Bayram Ali KUKUŞ* & Cuma ÇATALOLUK**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21383619>

Anahtar Kelimeler: Yatırım teşvikleri, Kobi, Performans, Bölgesel kalkınma, Amasya. JEL Kodları: R58, L25, O38	Öz Bu çalışmanın amacı, devlet tarafından uygulanan yatırım teşviklerinin Amasya ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) performansı üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmanın materyalini yatırım teşviklerinden yararlanmış 62 işletmeden yüz yüze anket yöntemiyle elde edilen veriler oluşturmaktadır. Çalışmada işletmelerin sektörel yapıları, faaliyet süreleri, hukuki statüleri, kuruluş yeri tercih nedenleri, yararlanan teşvik türleri ve teşviklerin işletme performansı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Amasya'daki işletmelerin önemli bir bölümünün mobilya imalatı, tekstil-konfeksiyon ve dayanıklı tüketim sektörlerinde faaliyet gösterdiğini göstermektedir. İşletmelerin büyük kısmı limited şirket statüsünde olup, 1–15 yıllık faaliyet geçmişine sahiptir. Teşviklerden yararlanan işletmeler arasında en yaygın kullanılan destek kaleminin SGK prim desteği olduğu, bunu KDV istisnası ve vergi indirim uygulamalarının izlediği belirlenmiştir. Teşviklerden sonra satış cirosu, üretim miktarı, kapasite kullanım oranı ve istihdam göstergelerinde artış yaşandığı görülmektedir. Buna karşılık Ar-Ge ve yeni teknoloji yatırımlarında daha sınırlı bir gelişim gözlenmiştir. Araştırma sonuçları, yatırım teşviklerinin işletmelerin büyüme eğilimlerini desteklediğini ancak, teknolojik dönüşüm ve yenilik kapasitesinin artırılması konusunda ek destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulabileceğini göstermektedir.
Keywords: Investment incentives, SMEs, Performance, Regional development, Amasya. JEL Codes: R58, L25, O38	Abstract The aim of this study is to examine the effects of state-implemented investment incentives on the performance of small and medium-sized enterprises (SMEs) operating in Amasya province. The research material consists of data obtained through face-to-face surveys from 62 businesses that have benefited from investment incentives. In the study, the sectoral structures of the businesses, their operating periods, legal statuses, reasons for their location preferences, types of incentives utilized, and the effects of these incentives on business performance were evaluated. The research findings show that a significant portion of the businesses in Amasya operate in the furniture manufacturing, textile-clothing, and durable consumer goods sectors. The majority of the businesses are limited liability companies with an operating history of 1–15 years. It was determined that the most commonly used support item among businesses benefiting from incentives was the Social Security premium support, followed by VAT exemption and tax reduction applications. It was observed that sales turnover, production volume, capacity utilization rate, and employment indicators increased after the incentives. In contrast, a more limited development was observed in R&D and new technology investments. Research findings indicate that investment incentives support the growth trends of businesses, but additional support mechanisms may be needed to enhance technological transformation and innovation capacity.

* Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, bayram.kukus@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3359-5410

** Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalı, cuma.cataloluk@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7787-5751

1. GİRİŞ

Küresel ekonomide yaşanan dönüşümler, ülkelerin yatırım ortamlarını iyileştirmeye yönelik çeşitli politika araçları geliştirmelerine neden olmuştur. Bu araçlar arasında yatırım teşvikleri, özel sektör yatırımlarını artırmak, üretim kapasitesini geliştirmek, istihdam oluşturmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla yaygın biçimde kullanılmaktadır (OECD, 2018). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin yetersiz olması ve finansman kaynaklarına erişimde yaşanan güçlükler, yatırım teşviklerini ekonomik kalkınma politikalarının önemli bileşenlerinden biri haline getirmiştir (Crescenzi & Rodríguez-Pose, 2012).

Türkiye’de yatırım teşvik sistemi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, üretim kapasitesinin artırılması ve rekabet gücünün geliştirilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Bu sistem içerisinde KOBİ’ler özel bir öneme sahiptir. KOBİ’ler hem istihdam oluşturma hem de yerel ekonomilerin canlılığını sürdürme açısından kritik bir rol üstlenmektedir (KOSGEB, 2023). Ancak bu işletmeler çoğu zaman sermaye yetersizliği, yüksek finansman maliyetleri ve yatırım riskleri nedeniyle büyüme süreçlerinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Yatırım teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkileri yalnızca sağlanan mali desteklerle sınırlı değildir. Teşviklerin yatırım kararlarına, üretim kapasitesine, kârlılığa ve istihdama yansıyan sonuçları da önem taşımaktadır (Giray vd., 2015). Bu nedenle yatırım teşviklerinin firma düzeyindeki etkilerinin değerlendirilmesi, kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından önemli görülmektedir.

Literatürde yatırım teşviklerinin ekonomik büyüme, istihdam, ihracat ve bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmalar yer almaktadır. Mevcut çalışmaların önemli bir bölümü yatırım teşviklerini makroekonomik göstergeler veya bölgesel kalkınma sonuçları çerçevesinde değerlendirmekte; işletme düzeyindeki davranışsal mekanizmaları açıklayan çalışmaların ise sınırlı kaldığı dikkat çekmektedir (Crescenzi & Rodríguez-Pose, 2012; Criscuolo vd., 2019). Özellikle yatırım teşvik sistemine ilişkin kurumsal algıların yatırım motivasyonu aracılığıyla işletmelerin finansal yapı ve kârlılık düzeylerine nasıl yansıdığını inceleyen çalışmaların yeterince gelişmediği görülmektedir. Türkiye’de KOBİ’ler ve teşvik sistemleri ile ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen (Arslantürk ve ark., 2012; Birben & Çakır, 2023; Karyağdı & Ürgüp, 2023; Poyraz & Bilge, 2018; Salur ve ark., 2018); teşviklerinin KOBİ’lerin performansları üzerine etkilerine yönelik az sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Abacı 2015; Tursun, 2015; Tarhan, 2022).

Amasya ili, sanayi ve hizmet sektörlerinin birlikte geliştiği, KOBİ ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahiptir. İlin yatırım teşviklerinden yararlanan işletme yapısının incelenmesi hem bölgesel kalkınma politikalarının değerlendirilmesi hem de teşvik sisteminin yerel düzeydeki etkilerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın amacı, yatırım teşviklerinden yararlanan Amasya ili KOBİ'lerinin yapısal özelliklerini ortaya koymak ve teşvik uygulamalarının işletme performansına etkilerini değerlendirmektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini Amasya ilinde faaliyet gösteren ve yatırım teşviklerinden yararlanmış 62 KOBİ'den elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Veriler yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır.

Evren büyüklüğünün kesin olarak belirlenememesi nedeniyle örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında evreni bilinmeyen araştırmalar için önerilen örneklem formülünden yararlanılmıştır. Bu kapsamda örneklem büyüklüğü aşağıdaki formül esas alınarak belirlenmiştir:

$$n = \frac{Z^2 \times p \times q}{d^2} \quad (1)$$

Formülde; n örneklem büyüklüğünü, Z güven düzeyine karşılık gelen z değerini, p ve q evrendeki görülme olasılıklarını, d ise kabul edilen örnekleme hatasını ifade etmektedir. Evren hakkında ön bilgi bulunmadığı durumlarda literatürde yaygın olarak $p = 0,50$ ve $q = 0,50$ değerlerinin kullanılması önerilmektedir. Bu yaklaşım, örneklem büyüklüğünün maksimum düzeyde belirlenmesini sağlayarak araştırmanın istatistiksel gücünü artırmaktadır (Cochran, 1977; Krejcie & Morgan, 1970).

Araştırma nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş olup kesitsel bir alan araştırması niteliğindedir. Analizlerde işletmelerin sektörel yapıları, faaliyet süreleri, hukuki yapıları, kuruluş yeri tercih nedenleri ve yararlanan teşvik türleri değerlendirilmiştir. Ayrıca teşviklerin işletmelerin satış, kârlılık, üretim, kapasite kullanımı, istihdam ve finansman göstergeleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 27 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans dağılımları, yüzde hesaplamaları, ortalama ve standart sapma değerlerinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. İşletmelerin Yapısal Özellikleri

Amasya ilinde faaliyet gösteren işletmelere ait tanımlayıcı bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. İşletmelere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

		Amasya (n=62)	
		n	%
İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Ana Sektör	Tarıma dayalı sanayi	4	6.5
	Mermer/Taş işleme	4	6.5
	Dayanıklı tüketim	11	17.7
	Gıda	3	4.8
	Tekstil/konfeksiyon	11	17.7
	Turizm	1	1.6
	Lojistik/dış ticaret	3	4.8
	Balıkçılık	1	1.6
	Elektrik-elektronik	2	3.2
	İnşaat	9	14.5
	Mobilya imalatı	13	21.0
Faaliyet Süresi	1-15	34	54.8
	16-31	22	35.5
	32-44	4	6.5
	45+	2	3.2
İşletmenin Hukuki Yapısı	Şahıs İşletmesi/Adi Şirket	11	17.7
	Limited Şirket	40	64.5
	Anonim Şirket	11	17.7

Araştırmaya katılan işletmelerin sektörel dağılımı incelendiğinde, mobilya imalatı sektörünün %21,0 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sektörü ile dayanıklı tüketim sektörü ise %17,7 oranında paya sahiptir. İnşaat sektörü %14,5 ile dikkat çekerken, tarıma dayalı sanayi ve mermer-taş işleme sektörlerinin her biri %6,5 düzeyindedir (Tablo 1). Bu dağılım, Amasya’da yatırım teşviklerinden yararlanan işletmelerin büyük ölçüde imalat sanayinde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle emek yoğun sektörlerin öne çıkması, teşviklerin bölgesel üretim kapasitesini destekleme işleviyle uyumlu görünmektedir.

İşletmelerin faaliyet süreleri incelendiğinde, işletmelerin %54,8’inin 1–15 yıllık faaliyet geçmişine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, teşviklerden yararlanan işletmeler arasında nispeten genç işletmelerin önemli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. İşletmelerin %35,5’i 16–31 yıllık faaliyet süresine sahipken, daha uzun faaliyet geçmişine

sahip işletmelerin oranı sınırlı düzeyde kalmaktadır. Hukuki yapı açısından işletmelerin %64,5'i limited şirket statüsündedir. Şahıs işletmeleri ile anonim şirketlerin oranı %17,7 düzeyindedir (Tablo 1). Bu sonuç, yatırım teşviklerinden yararlanan işletmeler arasında kurumsal yapının belirli bir düzeyde geliştiğine işaret etmektedir.

3.2. Kuruluş Yeri Tercih Nedenleri

İşletmelerin Amasya'yı yatırım yeri olarak tercih etme nedenleri incelendiğinde, ilk sırada %56,5 ile teşvik bölgesi avantajlarının yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç, yatırım teşviklerinin işletmeler açısından yer seçimi kararlarında etkili bir unsur olabildiğini göstermektedir. İşçilik maliyetlerinin uygunluğu (%38,7), ulaşım ve altyapı olanakları (%35,5), pazara veya hammaddeye yakınlık (%33,9) ve memlekete yatırım yapma isteği (%32,3) diğer önemli tercih nedenleri arasında yer almaktadır (Tablo 2). Bu bulgular, yatırım kararlarının yalnızca ekonomik teşviklerle açıklanamayacağını; sosyal, kültürel ve lojistik faktörlerin de etkili olabileceğini göstermektedir.

Tablo 2. İşletmelerin Kuruluş Yeri Olarak Amasya İlini Tercih Etme Nedenleri

		Amasya (n=62)	
		n	%
Teşvik Bölgesi Avantajları	Hayır	27	43.5
	Evet	35	56.5
İşçilik Maliyetlerinin Uygunluğu	Hayır	38	61.3
	Evet	24	38.7
Ulaşım ve Altyapı Uygunluğu	Hayır	40	64.5
	Evet	22	35.5
Pazara veya Hammaddeye Yakınlık	Hayır	41	66.1
	Evet	21	33.9
Kendi Memleketine Yatırım Yapma İsteği	Hayır	42	67.7
	Evet	20	32.3

3.3. Yararlanılan Teşvik Türleri

Araştırma sonuçlarına göre işletmeler tarafından en yaygın kullanılan teşvik unsuru %82,3 ile SGK prim desteğidir. Bu desteği %69,4 ile KDV istisnası ve %58,1 ile vergi indirimi uygulamaları izlemektedir. Gümrük vergisi muafiyetinden yararlanan işletmelerin oranı %43,5 olarak belirlenmiştir. Faiz veya kâr payı desteğinden yararlanan işletmelerin oranı %41,9 iken yatırım yeri tahsisinden yararlananların oranı %30,6 düzeyindedir. Bu sonuçlar, işletmelerin özellikle maliyet azaltıcı ve nakit akışını destekleyici teşvik unsurlarına daha fazla yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 3. Yararlanılan Teşvik Türleri

		Amasya (n=62)	
		n	%
KDV İstisnası	Hayır	19	30.6
	Evet	43	69.4
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Hayır	35	56.5
	Evet	27	43.5
Vergi İndirimi (Gelir/Kurumlar)	Hayır	26	41.9
	Evet	36	58.1
Yatırım Yeri Tahsisi	Hayır	43	69.4
	Evet	19	30.6
SGK Prim Desteği (İşveren Payı/Stopaj)	Hayır	11	17.7
	Evet	51	82.3
Faiz veya Kâr Payı Desteği	Hayır	36	58.1
	Evet	26	41.9

3.4. Teşviklerin İşletme Performansına Etkisi

Amasya ilinde uygulanan teşviklerin işletmelerin performansı üzerindeki etkisi Tablo 4 verilmiştir. Araştırmanın en önemli bulgularından biri, yatırım teşviklerinin işletme performans göstergelerinde olumlu değişimlere sebep olmasıdır. Araştırma sonucunda işletmelerin %72,6'sı satış cirosu ve gelirlerinin arttığını belirtmiştir. Bu sonuç, teşviklerin işletmelerin üretim ve satış faaliyetlerini desteklediğini ortaya koymaktadır. Kârlılık oranlarında artış olduğunu ifade eden işletmelerin oranı ise %56,5'tir. Her ne kadar kârlılık artışı satış ve üretim artışının gerisinde kalsa da teşviklerin işletmelerin mali performanslarına katkı sağladığını düşündürmektedir. Üretim ve sipariş miktarında artış olduğunu belirten işletmelerin oranı %80,6 iken, kapasite kullanım oranının arttığını belirten işletmelerin oranı ise %82,3'tür. Bu durum, teşviklerin üretim kapasitesinin daha etkin kullanılmasına katkı sunduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Teşviklerin İşletme Performansına Etkisi

		Amasya (n=62)	
		n	%
Satış Cirosu ve Gelir Durumu	Azaldı	2	3.2
	Değişmedi	15	24.2
	Arttı	45	72.6
Kârlılık oranları	Azaldı	4	6.5
	Değişmedi	23	37.1
	Arttı	35	56.5
Üretim ve Sipariş Miktarı	Azaldı	2	3.2
	Değişmedi	10	16.1
	Arttı	50	80.6
Kapasite Kullanım Oranı	Azaldı	2	3.2
	Değişmedi	9	14.5
	Arttı	51	82.3

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, yatırım teşviklerinden yararlanan Amasya ili KOBİ'lerinin yapısal özelliklerini ve teşvik uygulamalarının işletme performansına etkilerini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, yatırım teşviklerinin işletmelerin satış hacmi, üretim miktarı, karlılıkları ve kapasite kullanım oranları üzerinde olumlu etkiler oluşturabildiğini göstermektedir. Ayrıca işletmelerin önemli bir bölümünün vergi yükü ve finansman maliyetlerinde azalma yaşadığını ifade etmesi, teşviklerin finansal yapı üzerinde destekleyici bir rol oynayabildiğini düşündürmektedir.

Amasya özelinde teşvik bölgesi avantajlarının yatırım yeri seçiminde önemli bir unsur olarak ortaya çıkması, bölgesel teşvik politikalarının yatırım kararları üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu nedenle teşvik uygulamalarının bölgesel ihtiyaçlara göre farklılaştırılması değerlendirilebilir.

Ayrıca yatırım yeri tahsisi ve finansman desteklerinin erişilebilirliğinin artırılması, küçük ölçekli işletmelerin teşviklerden daha etkin yararlanmasına katkı sağlayabilir. Başvuru süreçlerinin sadeleştirilmesi ve işletmelere yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin geliştirilmesi de teşvik sisteminin etkinliğini artırabilecek unsurlar arasında değerlendirilebilir.

Sonuç olarak çalışma, yatırım teşviklerinin Amasya'daki KOBİ'lerin büyüme ve gelişme süreçlerine incelenen kriterler açısından katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Abacı, H. (2015). Türkiye'de KOBİ'lerin gelişimi ve yeri, KOBİ'lere sağlanan teşvik ve desteklerin ürün kalitesi, ürün yeniliği ve karlılık üzerindeki etkilerinin incelenmesi: Afyonkarahisar küçük sanayi sitesi örneği, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslantürk, D., Emir, M., & Sevim, U. (2012). KOBİ'lerde finansal yönetim uygulamalarının finansman sorunları üzerindeki etkisi: Trabzon ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 122-144.

Birben, M., & Çakır, M. (2023). Türkiye'deki katılım bankalarının işletme sermayesi ve yatırım fonlarının KOBİ'lere etkisi. *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi (İEFD)*, 9(1), 104-124.

Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). John Wiley & Sons, New York.

Crescenzi, R., & Rodríguez-Pose, A. (2012). Infrastructure and regional growth in the European Union. *Regional Studies*, 46(7), 929-947. <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.581540>

Criscuolo, C., Martin, R., Overman, H. G., & Van Reenen, J. (2019). Some causal effects of an industrial policy. *American Economic Review*, 109(1), 48-85. <https://doi.org/10.1257/aer.20160034>

Giray, K., Taş, İ., & Çelik, A. (2015). Yatırım teşviklerinin firma davranışları üzerindeki etkileri. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 30(350), 9-32.

Karyağdı, N. G., & Ürgüp, S. E. (2023). Kobi'lerin yatırım teşviklerinden ve denetiminden beklentilerinin araştırılması: bir alan çalışması. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 451-471.

KOSGEB. (2023). Küçük ve orta ölçekli işletmeler raporu 2023. KOSGEB Yayınları, Ankara.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>

OECD (2018), OECD Economic Surveys: Turkey 2018, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/eco_surveys-tur-2018-en

Poyraz, E., & Bilge, S. (2018). Kobilere Stratejik Finansal Yönetim Uygulamasına Yönelik Literatür Araştırması. *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(2), 239-252.

Salur, M. N., Demirci, M. N., & Kesen, B. (2018). KOBİ'lerde halka açılmanın finansal performansa etkisi: BİST gelişen işletmeler piyasasında bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 82-102.

Tarhan, S. (2022). Kobi'lerde kurumsallaşmanın firma performansı üzerindeki etkisi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Tursun, M. (2015). KOBİ'lerin finans kaynaklarından devlet destekleri ve teşviklerinin KOBİ'lerin performansları üzerine etkileri (Adıyaman-Gaziantep yöresinde ankete dayalı bir değerlendirme), yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Osmaniye.